

Azonosító
jel:

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

ÉRETTSÉGI VIZSGA • 2010. október 21.

FILOZÓFIA

EMELT SZINTŰ ÍRÁSBELI VIZSGA

2010. október 21. 14:00

Az írásbeli vizsga időtartama: 240 perc

Pótlapok száma	
Tisztázati	
Piszkozati	

**NEMZETI ERŐFORRÁS
MINISZTERIUM**

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

Fontos tudnivalók

- A feladatokat figyelmesen olvassa el, és pontosan értelmezze! A kifejtés során a témától ne térjen el!
- A feladatok megoldási sorrendje tetszőleges.
- A feladatok megoldásához kizárólag a feladatlapon megadott szövegek használhatók.
- Esetleges javításaihoz (kifestő, korrektor helyett) áthúzást alkalmazzon! Csak az egyértelmű javítás fogadható el.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

A rész (20 pont)

1. A megadott művek közül melyiket írta Arisztotelész?

- A) Az állam
- B) Metafizika
- C) Summa Theologica

5 pont	
--------	--

2. Ki a szerzője az alábbi műveknek? A felsorolt filozófusok közül válasszon!
Descartes, Locke, Berkeley, Hume, Kant, Rousseau

- A tiszta ész kritikája
- Értekezés az emberi értelemről
- Elmélkedések a metafizikáról
- A társadalmi szerződés
- Tanulmány az emberi megismerés alapelveiről

5 pont	
--------	--

3. Aláhúzással jelölje ki az alábbi fogalmak és állítások közül azt az ötöt, amely 19-20. századi eredetű!

- Isten halott
- Semmi sincs az értelemben, ami nincs az érzékekben
- Falszifikáció
- Nyelvem határai világom határai
- Létezni annyi, mint érzékelve lenni
- Nem léphetsz kétszer ugyanabba a folyóba
- Jelenvalólét
- Hiszek, hogy értsek
- Minden érték átértékelése
- Magában való dolog

5 pont	
--------	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

4. A megadott állítások betűjelét helyezze el a táblázat megfelelő sorában!

- A) Az erény neme szerint lelki alkat.
- B) A tudás visszaemlékezés
- C) Lelkünkben mérjük az időt.

Filozófus neve	Állítás betűjele
Platón	
Arisztotelész	
Szent Ágoston	

5 pont	
--------	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

B rész (30 pont)

Nevezze meg az idézett művek szerzőjét, és értelmezze röviden az idézetek által felvetett filozófiai problémát!

1. A létezőről sokféle értelemben beszélünk, amint ezt már korábban felosztottuk a többjelentésű szavakról szóló írásban. Jelenti ugyanis egyrészt azt, *ami a dolog* és hogy *ez-a-valami*, és jelenti a minőséget, a mennyiséget és az így állítható dolgok mindegyikét. Miután ennyiféle értelme van a létezőnek, világos, hogy közülük elsődleges az ami: ez a szubsztanciát jelenti. Amikor ugyanis azt mondjuk meg, hogy ez meg ez a dolog milyen, akkor jónak mondjuk vagy rossznak, de nem mondjuk róla, hogy háromkönynyi vagy hogy ember. Amikor azt mondjuk meg, hogy mi az, akkor nem fehérnek, melegnek vagy háromkönyöknyinek mondjuk, hanem embernek vagy istennek.

A többit pedig azért mondjuk létezőnek, mert az ekképp létezőnek mennyisége, minősége, tulajdonsága vagy más egyebe.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10 pont	
---------	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

2. Mert az egyszerű ideák mind magukból a dolgokból vannak; és ezekből az elme nem kaphat sem többet, sem kevesebbet, mint amit neki ezek sugalmaznak. Az érzékelhető tulajdonságokról nem lehet más ideája, mint az, ami kívülről jön az érzékeken át, sem más ideái nem lehetnek valamely gondolkozó szubsztancia egyéb fajta műveleteiről, mint amelyeket önmagában talál; de ha egyszer ezeket az egyszerű ideákat egyszer megkapta, akkor már nincs pusztán megfigyelésre korlátozva, és arra, ami kívülről kínálkozik neki. Saját erejéből rakhatja össze a birtokában levő ideákat és alkothat újabb összetetteket, amelyeket így egyesítve, készen sohasem kapott.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10 pont	
---------	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

3. A filozófia helyes módszere a következő lenne: Semmit sem mondani, csak amit mondani lehet, tehát a természettudomány tételeit — tehát valami olyat, aminek semmi köze a filozófiához, és valahányszor másvalaki valami metafizikait akarna mondani, bebizonyítani neki, hogy a kijelentéseiben szereplő jelek némelyikéhez nem fűzött jelentést. E másvalaki számára e módszer nem lenne kielégítő — nem érezné, hogy filozófiát tanítunk neki —, de csakis ez lenne az egyedüli szigorúan helyes módszer.

Az én kijelentéseim oly módon nyújtanak magyarázatot, hogy aki megért engem, végül felismeri azt, hogy értelmetlenek, ha már fellépve rájuk túllépett rajtuk. (Úgyszólván el kell hajítania a létrát, miután felmászott rajta.) Meg kell haladnia ezeket a tételeket, akkor látja helyesen a világot.

Amiről nem lehet beszélni, arról hallgatni kell.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

10 pont	
---------	--

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

C rész (50 pont)

Esszé

Fejtse ki a három esszékérdés egyikét a megadott szövegrészlet felhasználásával! Az esszé terjedelme lehetőleg a 3 oldalt ne haladja meg!

I. Miben áll a tudás és a vélemény közötti különbség Platón szerint?

(Megadott szövegrészlet: Platón *Az állam*)

II. Mi jellemzi Kant szerint a tiszta gyakorlati ész alaptörvényét és a szabadságot?

(Megadott szövegrészlet: Kant *A gyakorlati ész kritikája*)

III. Miért tartja fontosnak Carnap a logikai szintaxis kialakítását? Hogyan függ össze az állítások értelmessége a logikai szintaxissal?

(Megadott műrészlet: Carnap *A metafizika kiküszöbölése a nyelv logikai elemzésén keresztül*)

(A szövegrészletek a feladatlap 8–12. oldalán, a tisztázati lapok a 12–15. oldalon találhatóak.)

SZÖVEGRÉSZLETEK

I. Platón *Az állam*

SZÓKRATÉSZ De mi lesz akkor, ha az, akiről azt mondtuk, hogy csak vélekedik, nem pedig ismer, megneheztel ránk, s vitába száll velünk, hogy nincs igazunk? Tudjuk-e majd vigasztalni, tapintatosan meggyőzni, s amellet eltitkolni előtte, hogy nem egészségesen gondolkozik?

GLAUKÓN Márpedig ezt kell tennünk.

SZÓKRATÉSZ Nos, gondold meg, hogy mit is mondunk majd neki. Vagy ha tetszik, tegyünk fel neki kérdéseket előrebocsátván, hogy ha valamit tud, ezt senki sem irigyli tőle, sőt örömmel látnánk, ha valamit tudna. Mondd meg tehát: aki ismer, az – ugyebár – mindig valamit ismer, de nem ismerhet semmit? Felelj te helyette.

GLAUKÓN Azt felelem, hogy valamit ismer.

SZÓKRATÉSZ Valami létezőt vagy nem létezőt?

GLAUKÓN Létezőt; hogyan is lehetne a nem létezőt megismerni?

SZÓKRATÉSZ Ennyi elég is nekünk, akárhányféleképp tekintsük is a dolgot: a teljesen létező teljesen meg is ismerhető, a semmiképp sem létező pedig mindenképpen megismerhetetlen.

GLAUKÓN Bőségesen elég.

SZÓKRATÉSZ No jó; de ha valami olyan, hogy van is meg nincs is – ez nem középre esik-e a szintiszta létező és a semmiképp sem létező között?

GLAUKÓN De középre.

SZÓKRATÉSZ Mármost az ismeretet a létezőre vonatkoztattuk, a nem ismerést pedig szükségképpen a nem létezőre; ami tehát a középre esik, arra olyat kell keresnünk, ami a nem tudás és a tudás között van, ha ugyan van ilyen.

GLAUKÓN Feltétlenül.

SZÓKRATÉSZ Nos, mondjuk-e azt valamire, hogy vélemény?

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

GLAUKÓN Hogyne mondanánk!

SZÓKRATÉSZ S ez más képesség-e, mint a tudás, vagy pedig ugyanaz?

GLAUKÓN Más.

SZÓKRATÉSZ Tehát másra vonatkozik a vélemény, s másra a tudás, mindegyik a maga különleges képessége szerint.

GLAUKÓN Úgy van.

SZÓKRATÉSZ S a tudás – természetének megfelelően – a létezőre vonatkozik, annak a megismerésére, hogy a létező van? Egyébként azt hiszem, hogy előbb a következőképpen kellene a dolgot taglalnunk. [...]

SZÓKRATÉSZ Hát akkor menjünk tovább, drága barátom. Vajon a tudást képességnek tartod-e, vagy valami más fogalom körébe utalod?

GLAUKÓN Ebbe, és pedig valamennyi képesség leghatalmasabbikaként.

SZÓKRATÉSZ Hát a véleményt a képességek vagy valami más jellegű dolgok közé számítjuk-e?

GLAUKÓN Semmi esetre sem, hiszen a vélemény nem is lehet más, mint aminek a segítségével vélekedni képesek vagyunk.

SZÓKRATÉSZ De kevéssel ezelőtt elismerted, hogy a tudás és a vélemény nem ugyanaz.

GLAUKÓN Hogy is vehetné egynek, akinek esze van, a csalatkozhatatlant a nem csalatkozhatatlannal?

SZÓKRATÉSZ Nagyon helyes; s világos is, hogy a tudás – mindkettőnk a megállapítása szerint – más, mint a vélemény.

GLAUKÓN Más.

SZÓKRATÉSZ Vagyis természet szerint mindegyik másra vonatkozik, mert másra képes?

GLAUKÓN Félvtlenül.

SZÓKRATÉSZ És pedig a tudás a létezőre, vagyis annak a megismerésére, hogy a létező milyen?

GLAUKÓN Igen.

SZÓKRATÉSZ A vélemény pedig – így mondhatnánk – csak vélekedés?

GLAUKÓN Igen. [...]

SZÓKRATÉSZ Azt mondtuk, ugyebár, fentebb, hogy ha olyasmivel találkozunk, ami egyaránt létező is meg nem létező is, ez a szintiszta létező és az egyáltalában nem létező közt foglal majd helyet, s erre sem a tudás, sem a nem-tudás nem vonatkozik, hanem csak az, ami a nem-tudás és a tudás közt van?

GLAUKÓN Igen.

SZÓKRATÉSZ S most megjelent a kettő között az, amit véleménynek nevezünk?

GLAUKÓN Igen, megjelent.

SZÓKRATÉSZ Ezen az alapon – így folytatom majd – beszéljen aztán, és adjon feleletet az a derék ember, aki nem akar tudni magáról a szépről, s magának a szépségnek örökké változatlan ideájáról, hanem azt hiszi, hogy sokféle szép van; az a látványosságok kedvelője, aki sehogyan sem bírja elviselni; ha valaki a szépet, az igazságot, s a többit egynek mondja. E sokféle szép közt, drágalátos barátunk – ezt mondjuk majd neki –, csak nem gondolod, hogy lesz olyan, ami ne látszanék rútnak is? Vagy olyan igazságos, ami ne látszanék igazságtalannak is? S olyan szent dolog, ami ne látszanék szentségtelennek is?

GLAUKÓN Nem, sőt ezek a dolgok szükségképpen szépek is meg rútnak is, és éppígy a többi is, amit kérdezel. [...]

SZÓKRATÉSZ Aki tehát sokféle szépet szemlél, de magát a szépet nem látja, s mást sem tud követni, aki őt erre irányítaná; s aki sokféle igazságos dolgot szemlél, de magát az igazságoságot nem látja, és így tovább, arról azt kell mondanunk, hogy minderről csak vélekedik, de arról, amiről vélekedik, valójában nincs tudása.

GLAUKÓN Szükségképpen így van.

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

SZÓKRATÉSZ S mit mondunk majd azokról, akik magukat az örökké változatlanul létező egyes fogalmakat szemlélik? Nem azt-e, hogy ismerik őket, s nemcsak vélekednek róluk?

GLAUKÓN Ez is szükségképpen így van.

SZÓKRATÉSZ S nem mondjuk-e majd azt is, hogy emezek azt kedvelik és azt szeretik, amire a megismerés vonatkozik, amazok pedig azt, amire a vélemény? Vagy talán nem emlékszünk már rá, mikor megállapítottuk róluk, hogy ők csak hangokat, szép színeket, s más effélet szeretnek és szemlélnék, magának a szépnek azonban még a létezését sem hajlandók elismerni?

GLAUKÓN De emlékszünk.

SZÓKRATÉSZ Tehát nem tévedünk, ha őket inkább filodoxusoknak (véleményszeretőknék) nevezzük, semmint filozófusoknak (bölcsestségszeretőknék)? S nagyon meg fognak ránk haragudni, ha így szólítjuk őket?

GLAUKÓN Ha rám hallgatnak, akkor nem: nem szép dolog az igazságra haragudni.

SZÓKRATÉSZ Aki pedig mindenben magát a létezőt kedveli, azt filozófusnak (bölcsestségszeretőnek), nem pedig filodoxusnak (véleményszeretőnek) kell neveznünk?

GLAUKÓN Okvetlenül.

* * *

II. Kant *A gyakorlati ész kritikája*

Az eszes lény tehát a *maga* szubjektív gyakorlati elveit, azaz maximáit vagy egyáltalán nem képes általános törvényekként is elgondolni, vagy fel kell tételeznie, hogy azok pusztán ama forma révén lehetnek gyakorlati törvényekké, amely *általános törvényhozásra teszi őket alkalmassá*.

Megjegyzés

A legközönségesebb értelem is minden útbaigazítás nélkül képes eldönteni, hogy a maximában melyik forma alkalmas általános törvényhozásra, s melyik nem. Maximámmá tettem például, hogy vagyonomat bármely biztonságos eszközzel növelni fogom. Most egy *letét* van birtokomban, amelynek tulajdonosa meghalt, s írásban nem rendelkezett a letét sorsáról. Maximám természetesen működésbe lép. Csak azt szeretném megtudni, hogy ez a maxima mint általános gyakorlati törvény is érvényes lehet-e. Tehát az adott helyzetre alkalmazom, s megkérdem, öltheti-e vajon törvény formáját, tehát hogy maximámmal egyúttal az alábbi törvényt is megfogalmazhatom-e: bárki letagadhat olyan letétet, amelynek elhelyezését senki sem tudja bizonyítani. Azonnal figyelmes leszek arra, hogy az effajta elv törvényként önmagát szüntetné meg, mert azzal a következménnyel járna, hogy egyáltalán ne létezzék letét. A gyakorlati törvénynek, amelyet mint ilyent ismerék el, általános törvényhozásra alkalmasnak kell minősülnie; ez azonossági tétel, tehát önmagában világos. Ha most azt mondom, hogy akaratom egy gyakorlati *törvény* hatálya alatt áll, akkor hajlamomat (jelen esetben például a mohóságomat) nem tüntethetem fel olyan meghatározó oknak, amely alkalmas arra, hogy általános gyakorlati törvény legyen; a hajlam ugyanis nemcsak hogy távolról sem lehet alkalmas általános törvényhozásra, ellenkezőleg, fel kell morzsolódnia az általános törvény fogalmában.

Ennélfogva csak csodálkozhatunk azon, hogy értelmes emberek, látván, hogy a boldogság iránti vágy általános, s vele az a *maxima* is, amelynek révén ezt mindenki a maga akaratának meghatározó alapjául teszi meg, képesek voltak arra az elgondolásra jutni, hogy ezt a maximát *általános gyakorlati törvénynek* tüntessék fel. Hiszen, mivel egyébként az általános

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

természettörvény mindent egyöntetűvé tesz, akkor ehelyütt, ha a maximát a törvény általánosságával kívánnánk felruházni, ebből az egyöntetűségnek éppen a tökéletes ellentéte, a legbőszebb ellentmondás, a maximának és szándékának teljes megsemmisülése következnek. [...]

Mivel a törvény pusztá formáját csupán az ész képes elképzelni, és ez a forma nem az érzékek tárgya, következésképpen nem is tartozik a jelenségek közé: ezért e forma képzete mint az akarat meghatározási alapja különbözik a természeti adottságoknak az okság törvényét követő valamennyi meghatározási alapjától, mert ezeknek az esetében a meghatározási alapoknak maguknak is jelenségeknek kell lenniük. Ha azonban semmilyen más meghatározási alap nem szolgálhat törvényül az akarat számára, mint pusztán ez az általános törvényhozó forma, akkor az ilyen akaratot teljesen függetlennek kell gondolnunk a jelenségek természettörvényétől, nevezetesen az okság törvényétől. Ez a függetlenség azonban a legszigorúbb, vagyis transzcendentális értelemben vett *szabadság*. Az az akarat tehát, amelynek egyedül a maximák pusztá törvényhozó formája szolgálhat törvényül, szabad akarat. [...]

A tiszta gyakorlati ész alaptörvénye

Cselekedj úgy, hogy akaratod maximája mindenkor egyszersmind általános törvényhozás elveként érvényesülhessen.

* * *

III. Carnap *A metafizika kiküszöbölése a nyelv logikai elemzésén keresztül*

A látszatállításoknak azonban van egy második fajtája is; ezek jelentéssel bíró szavakból állnak, a szavak azonban úgy kerülnek egymás mellé, hogy értelmes mondat mégsem keletkezik belőlük. Egy nyelv szintaxisa megadja, hogy milyen szókapcsolatok engedhetők meg, és melyek nem. A természetes nyelvek grammatikai szintaxisa azonban nem teljesíti minden esetben az értelmetlen szókapcsolatok kizárásának feladatát. Vegyük példának okáért a következő két szósort:

1. „Caesar egy és”,
2. „Caesar egy prímszám”.

A (1) szósort a szintaxist megsértő módon képeztük, a szintaxis ugyanis kiköti, hogy a harmadik helyen ne kötőszó, hanem predikátum álljon, tehát főnév vagy melléknév. A képzés a szintaxisnak megfelelő pl. a „Caesar egy hadvezér” szósorban, így ez értelmes szósor, valódi mondat. Ugyanígy a (2) szósor is a szintaxisnak megfelelően van megalkotva, mivel ugyanolyan a grammatikai formája, mint az itt említett mondatnak. Mindazonáltal (2) értelmetlen. A „prímszámság” számok tulajdonsága, amelyet egy személyről sem nem állíthatunk, sem nem tagadhatunk. Bár (2) állításnak néz ki, mégsem az, mivel nem mond ki semmit, nem fejez ki sem egy fennálló, sem egy fenn nem álló tény; ezt a szósort tehát „látszatállításnak” nevezük. Mivel a grammatikai szintaxis szabályai nincsenek megszegve, első pillantásra könnyen arra a hibás álláspontra helyezkedhetünk, hogy mégis állítással van dolgunk, még ha hamissal is. De „*a* egy prímszám” akkor és csak akkor hamis, ha *a* osztható egy olyan természetes számmal, amely sem nem *a*, sem nem *1*; nyilvánvaló, hogy itt „Caesar” nem helyettesíthető be „*a*” helyére. Ezt a példát úgy választottuk meg, hogy az értelmetlenség könnyen észrevehető legyen, azonban sok, úgynevezett metafizikai állításnál nem ennyire könnyű felismerni, hogy látszatállításról állunk szemben. Az a tény, hogy a mindennapi nyelvben lehet értelmetlen szósorokat képezni a nyelvtani szabályok megsértése nélkül, azt jelzi, hogy logikai szempontból nézve a grammatikai szintaxis nem kielégítő. Ha a grammatikai szintaxis pontosan megfelelné a logikainak, akkor nem jöhetnének létre látszatállítások. Ha a grammatikai szintaxis nemcsak a főnevek, melléknévek, igék, kötőszavak stb. szófajait különböztetné meg,

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

hanem mindezekben belül még bizonyos logikailag nélkülözhetetlen különbségeket is leszögezne, akkor lehetetlen lenne látszatállításokat képezni. Ha pl. a főnevek grammatikailag több szófajára lennének felosztva aszerint, hogy a tárgyak vagy a számok stb. tulajdonságait jelölik-e, akkor a „hadvezér” és a „prím szám” szavak grammatikailag különböző szócsoporthoz tartoznának, és (2) éppúgy megsértené a nyelvtani szabályokat, mint (1). Egy korrekten felépített nyelvben minden értelmetlen szósor olyan jellegű lenne, mint (1) példánk, tehát már a grammatika úgyszólván automatikusan kiküszöbölné őket. Vagyis az értelmetlenség elkerülése érdekében nem az egyes szavak jelentésére, hanem mindenekelőtt a szavak típusára (a „szintaktikai kategóriákra”, pl.: tárgyak, a tárgyak tulajdonságai, a tárgyak viszonyai, számok, számok tulajdonságai, a számok viszonyai, és hasonló) kellene ügyelnünk. Ha jogosult az a megállapításunk, hogy a metafizikai állítások látszatállítások, akkor a metafizikát egy logikailag korrekten felépített nyelvben egyáltalán nem lehetne megfogalmazni. Ezzel magyarázható a logikai szintaxis felépítésre irányuló — és a logikusokat manapság foglalkoztató — feladat nagy filozófiai jelentősége.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

témakör	feladat	maximális pontszám	elért pontszám	témakör maximális pontszáma	témakör pontszáma
A rész: Feleletválasztós kérdéssor	1.	5		20	
	2.	5			
	3.	5			
	4.	5			
B rész: Szövegértelmezés, probléma- meghatározás	1. A szerző felismerése	2		30	
	1. A probléma meghatározása	8			
	2. A szerző felismerése	2			
	2. A probléma meghatározása	8			
	3. A szerző felismerése	2			
	3. A probléma meghatározása	8			
C rész: Esszé	Problémaérzékenység	15		50	
	Szövegértelmezési készség	15			
	Filozófiatörténeti tájékozottság	5			
	Argumentáció	10			
	Nyelvi megformálás	5			
Az írásbeli vizsgarész pontszáma				100	

javító tanár

Dátum:

	pontszáma egész számra kerekítve	programba beírt egész pontszám
A: Feleletválasztós kérdéssor		
B: Szövegértelmezés, probléma meghatározás		
C: Esszé		

javító tanár

jegyző

Dátum:

Dátum: